

NOKTA-İ NAZAR

İnsan Doğası ve Akademik Etik

Fatma Ülkü Selçuk

Ne insan doğası ne de akademik etik tartışmayla tüketilecek konulardandır. İnsan doğasıyla ilgili binlerce metin var ise de Leslie Stevenson'ın *Yedi İnsan Doğası Kuramı* kitabı (2005, *Say Yayınları*) konuyla ilgili iyi bir başlangıç noktası oluşturur. Kitapta, insan doğası, yedi pencereden incelenir. Bunlar; Platon, Hıristiyanlık, Marx, Freud, Sartre, Skinner ve Lorenz'in bakış açılarıdır.

Yedi İnsan Doğası Kuramı'nda Stevenson; toplumsal yapıların ve uygulamaların değiştirilmesi halinde bireyin de değişeceğini vurgulayanlarla insan doğasının değişmez özelliklerinin getirdiği sınırlamaların altını çizenleri ayırır. Platon, Marx ve Skinner, vurguyu toplumsal koşullara yapan kuramcılar arasında yer alırken; Hıristiyanlık, Freud ve Lorenz, insanın yaradılıştan getirdiklerine vurgu yapanlar arasındadır. Öte yandan Stevenson'ın da belirttiği gibi özgür istence karşı belirlenim sorunu geçmişten bugüne devam etmiştir. Belirleyenin ne olduğu konusunda ise farklı nokta-i nazarlar söz konusudur. Örneğin Marx, iktisadi koşulların etkisini vurgulamıştır. Freud, ruhumuzda yer alan ama kendimizden bile gizlediğimiz etmenlere; Skinner ise çevremizin koşullandırıcı etkisine dikkat çekmiştir. Pek çok dini öğretilerde ise insanın iyi ile kötü arasında seçim yapabileceği kabul edilir. Bencillik ve gurur olumsuz özellikler olarak görülür. Sartre'a gelince; diğer varoluşçular gibi o da her insanın, özgürce seçmiş olduğu bir yaşam biçimi olduğuna inanır. İnsan, özgürlüğe yazgılıdır ve sorumlu bir varlıktır; 'bilinçli olmak, özgür olmaktır'.

Etik de insan doğası konusu gibi sonu gelmez diğer bir tartışma alanıdır. Teleolojik ve deontolojik yaklaşımlar temel bir yol ayrımına işaret eder. Teleolojik yaklaşımda, güdülmesi gereken bir amaç, *telos* söz konusudur. Bu amaç, haz, mutluluk veya fayda olabilir. Deontolojik yaklaşımda ise bir veya birkaç temel, değişmeyen, evrensel ahlaki ilke vardır. Bu ilkelerin ihlal edilmemesinin gereği kabul edilir.

Akademik etik çerçevesindeki tartışmalar, intihalden kayırmacılığa kadar bir dizi probleme odaklanır. Öte yandan, bu yazıda, sadece yazar sıralaması konusu ele alınacaktır. Akademik metinlerdeki yazar isimlerinin nasıl sıralandığı; bir ülkeden bir başka ülkeye, bir meslekten bir diğerine farklılıklar gösterebilir. Kimileri alfabetik sıra izlerken, kimileri kıdeme göre sıralama yapmakta beis görmez. Aşırılıklardan kaçınarak ortalamacı bir yaklaşım benimseyenler, genel fayda veya mutluluk adına kültüründeki egemen normlara uygun hareket etmenin sakıncalı olmadığını düşünebilir. Kültürel normlarla çelişse dahi 'cana saygı'yı temel ahlaki ilke olarak benimsemek ise bir başka seçenektir. Bu ilkeyi, 'bir canın olumlu yönde ürettiklerine saygı'yı, yani 'emeğe saygı'yı da kapsayacak şekilde formüle etmek mümkündür. Bu çerçevede önerilecek olan ise; üreten kişi veya kişilerin belirlenerek ürünlerindeki isim sıralamasının emeğe göre yapılmasıdır.

Değer yargılarının kutuplaştığı, çatışmaların sürdüğü bir dönemden geçiyoruz. Durkheim'ın, artan uzmanlaşmanın, değer yargılarını farklılaştırdığını yüzyıl önceden vurgulamış olması dikkate değerdir. Çağımızda, kültürlerarası ilişkileri yoğunlaştıran teknolojik gelişmeler hız kazanmıştır. Bazı değer yargıları tahttan düşerken, bazıları harmanlanarak dönüşmektedir. Akademik etik de kültürlerin bu karşılaşmasından nasibini almıştır. Yerleşik akademik değerler sorgulanmaya, yer değiştirmeye, dönüşmeye açılmıştır.

Artan yayın baskısı, bireysel faydayı en çoklaştırma peşindeki akademisyeni, kimi zaman katkı koymadığı, kimi zamansa bir kere bile okumadığı metinlere ismini koymaya yönelten önemli bir etkidir. Oysa akademik metinlerin emeğe saygıyla üretilmesi; bilimin, insanlığın olumlu yönde gelişimini destekleyecek biçimde kullanılması lâzımdır. İnsanı, bireysel çıkar doğrultusunda kullanmakta beis görmeyen günümüzün ortalama akademisyeninin dönüşmesi, olması, olgunlaşması gerekmektedir. Etik, bugünün akademi dünyasının en önemli gündemi olmalıdır. Konuyla ilgili komisyonlar oluşturulmalı, standartlar belirlenerek düzenlemeler yapılmalıdır. İnsan doğasında değişmeyen özellikler olup olmadığı, var ise bunların ne olduğu tartışmalıdır. Bununla birlikte, takdir toplama ve doymama özelliklerinin değişmeyeceğinin kabul edilmesi halinde bile insanın, takdir toplama ve doyma itkiyle yöneldiği yerlerin değişebileceğini kabul etmek lâzımdır. Akademisyen, ‘daha iyi insan olmaya’ ve ‘dürüstçe insanlığa faydalı yayın yapmaya’ yönelebilir, tatmini iyilikte bulabilir. ‘Maddi kazanç, mevki ve şöhret doğrultusunda insanları araç olarak kullanmayı normal gören’ anlayışın değişmesi olanaklıdır. Düşüm, bakış açısındaki olumlu dönüşümle çözülür. Bu çerçevede yapılacak kurumsal düzenlemeler ise sürecin hızlanmasını sağlar.

Çok yazarlı ürünlerde, isimlerini koyacak kişilerin metne mutlaka katkı yapması gerektiğini önceden netleştirmekte fayda vardır. İsim sıralamasının verilen emeğe göre yapılması konusu ise açığa kavuşturulması gereken bir diğer konudur. Yayında, sıralamanın yapıldığı esasın bir kodlama aracılığıyla belirtilmesi de seçenek oluşturabilir.* Her durumda, hangi yazarın ne kadar katkı koyduğunun metinde yer alması lâzımdır. *Etik Üniversite* hedefinin, yüksek öğretim kuruluşlarındaki yöneticilerin ve akademisyenlerin gündemine oturmasının zamanı gelmiştir. Ahlaki ölçüt ise ‘bireysel/kurumsal faydadan’ ziyade, ‘cana saygı kaydıyla insanlık yararı’ olmalıdır. Yunus Emre’nin de söylediği gibi; “*İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir / Sen kendini bilmezsin / Ya nice okumaktır*”.

* Alfabetik sıra için AO, saygıya göre sıra için RO, emeğe göre sıra için LO örneklerinde olduğu gibi. Kodlama fikrinin sahibi Zehra Zümrüt Selçuk’a teşekkür ederim.